

SITUĀCIJA UZ LATVIJAS UN PADOMJU SAVIENĪBAS ROBEŽAS 20. GADSIMTA 20. GADU PIRMAJĀ PUSĒ

KRISTIĀNA BEĻSKA

Bc. hist., Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes

Vēstures maģistra studiju programmas studente

E-pasts: visnakova.kristiana@gmail.com

ANOTĀCIJA

Šī raksta mērķis ir analizēt situāciju uz Latvijas-PSRS robežas no 1922. gada beigām līdz 1925. gadam, galveno uzmanību pievēršot robežincidentu raksturojumam, to izpausmēm un ietekmei uz Latvijas-PSRS attiecībām. Robežincidentu amplitūda pēc to nopietnības bija liela – no lopu, malkas un siena zādzībām līdz apšaudēm un cilvēku patvaļīgām aizvešanām uz PSRS. Var secināt, ka Latvijas iestādes ātri sāka apzināties, ka PSRS veicināja un izmantoja savā labā haosu uz robežas, taču Latvija nespēja rast pietiekami efektīvu risinājumu šai problēmai.

Atslēgvārdi: Latvijas-PSRS attiecības, robeža, valsts drošība, pierobeža.

IEVADS

PSRS savas pastāvēšanas laikā īstenoja ārpolitiku ne tikai ar klaji agresīvu poļu palīdzību, bet arī ar šķietami miermīlīgiem priekšlikumiem un nodomiem, kas izpaudās kā diplomātiska rīcība pret kaimiņvalstīm. Realitātē tā bija savas starptautiskās nozīmes palielināšana un centieni attiecībās ar kaimiņvalstīm panākt sev izdevīgu politiku. Latvijas sūtnis Maskavā 1923.–1929. gadā Kārlis Ozols savos memuāros atzina, ka padomju ārpolitikai ir raksturīgs viltus, aprēķins un sekošana konkrētajai darbību sistēmai (Ozols 1938, 119).

Atsakoties no vispasaules revolūcijas idejas pēc sakāves poļu–padomju karā, PSRS vajadzēja balansēt revolucionāro elementu un lielvalsts ambīcijas.

Neskatoties uz to, ka 1917. gadā tika pasludināta “proletariāta diktatūra”, jau pirmajos valsts pastāvēšanas gados tika izveidots savdabīgs partejiski valstisks mehānisms¹, kas noteica ārpolitisko lēmumu pieņemšanu (Nezhinskij 2004, 321). Nav korekti vispārināt PSRS ārpolitikas galvenos virzienus, jo tie bija atkarīgi no laika un ģeogrāfiskā reģiona (Hoffmann 1987, 11). Viens no laika posmiem, kur ir redzamas kopējās tendences šajā jautājumā, ilgst no 1921. līdz 1929. gadam, kad PSRS valda jaunā ekonomiskā politika. Kominterne bija rīks, kādā veidā PSRS nelabvēlīgi ietekmēja citas valstis, arī Latviju. 20. gadsimta 20. gados PSRS cīnījās par savas valsts starptautisko atzīšanu, ekonomisko un politisko saišu veidošanu ar citām valstīm. Turpretī 30. gadi iezīmējās ar PSRS interesi Eiropas kolektīvās drošības jautājumā (Nezhinskij 2004, 324).

Latvijas–PSRS robeža ir viens no valstu attiecību aspektiem. Uz tās ar pārtraukumiem darbojās preču maiņas punkti, kas Latvijas pusei padarīja robežu nekontrolējamu. Pierobežu rajonos regulāri notika apšaudes, Latvijas robežsargu piespiedu aizvešana uz PSRS, regulāra un nelegāla robežas pārkāpšana, padomju laupītāju bandu iebrukšana utt. Var apgalvot, ka pierobežu rajonos noritēja aktīva ikdienas dzīve. Jāņem vērā, ka situācija uz robežas ir tikai viens no daudziem aspektiem Latvijas–PSRS attiecībās, tāpēc, mēģinot caur šādu prizmu izteikt secinājumus par abu valstu attiecībām, ir jāizvairās no absolutizēšanas un nekritiskas tendenču projekcijas.

Tēma nav daudz pētīta. Šādu apgalvojumu var paust ne tikai konkrēti par situāciju uz Latvijas–PSRS robežas, bet arī par Latvijas–PSRS attiecībām starpkaru periodā. Latvijas historiogrāfijā ir darbi par Latvijas ārpolitikas un vēstures vispārīgiem jautājumiem (Andersons 1984; Lerhis 2005), taču nav darbu, kur tiek analizētas Latvijas–PSRS attiecības, izņemot pētījumus, kas pievēršas kādam konkrētam jautājumam (Daukšts 2012; Jēkabsons 2012; Stranga 2020). Latvijas–PSRS sakari autorus līdz šim pamatā ir interesējuši 20. gadsimta 30. gadu kontekstā. Šeit var minēt darbus par saimnieciskās vēstures un tirdzniecības jautājumiem, PSRS ietekmi uz reģiona drošību, kā arī Latvijas okupācijas gaitu (Stranga 2013; Stranga 2022). Ja Latvijas un PSRS attiecību problemātika netiešā veidā kaut cik līdz šim tika skarta, piemēram, vairāku avotu publikāciju veidolā (Jēkabsons 2015; Jēkabsons 2015), tad jautājums par situāciju uz Latvijas–PSRS robežas gandrīz nemaz. Var minēt tikai Latvijas diplomāta Viļa Šūmaņa publicētās liecības ar Ērika Jēkabsona ievadu (Jēkabsons 2013).

Raksta mērķis ir analizēt situāciju uz Latvijas–PSRS robežas no 1922. gada beigām līdz 1925. gadam, galveno uzmanību pievēršot robežincidentu raksturojumam, to izpausmēm un ietekmi uz Latvijas–PSRS attiecībām. Raksta pētnieciskā bāze ir Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva materiāli. Raksts nepretendē uz pilnīgu tēmas izpēti un

izsmelšanu. Tas ir pirmais solis tēmas padziļinātā analizē un ieskats galveno iesaistīto pušu reakcijās, domās un rīcībās.

ROBEŽINCIDENTU VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

1922.–1925. gadā uz Latvijas–PSRS robežas notika vismaz 54 dažādi robežincidenti.² Situācija uz abu valstu robežas bija dinamiska, un pamatā šādu atmosfēru veidoja apšaudes, noziegumi un kopumā nedrošā vide. Galvenie šo notikumu aktori jeb iesaistītās puses bija Sarkanās armijas karavīri, padomju robežsargi, politiskie darbinieki, padomju spekulanti, nezināmas laupītāju bandas, individuālie noziedznieki, kas varēja iekļauties jebkurā iepriekš pieminētajā iedzīvotāju grupā, Latvijas robežsargi un citu iestāžu darbinieki, tirgotāji, kā arī vienkārši pierobežas civiliedzīvotāji.

Var konstatēt dažādas ikdienas dzīves izpausmes Latvijas un PSRS pierobežā. Pirmkārt, maiņas punktu darbība, kur pamatā PSRS iedzīvotāji maiņas ceļā mēģināja iegūt savā valstī trūkstošās preces, piemēram, sāli un alkoholu. Otrkārt, Latvijas robežas apšaudīšana, kas arī notika visbiežāk. Šis apšaudes tiešā veidā bija vērstas ne tikai uz Latvijas robežsargiem, robežstabiem un dažādām iestādēm, bet arī uz civilo infrastruktūru, piemēram, dzirnavām, pierobežas veikaliem un maiņas punktiem, kā arī dzīvojamajām mājām. Tāpat atsevišķi var nodalīt laupītāju bandu uzbrukumus, kas arī tika vērsti gan pret veikaliem, gan pret privātpersonām. Ceturtkārt, robežsargu un civiliedzīvotāju apcietināšana un piespiedu izvešana uz PSRS. Daļas cilvēku liktenim ir iespējams izsekot, analizējot Latvijas arhīvos pieejamo informāciju, daļai nevar. Ir ziņas arī par neorganizētiem noziegumiem. Tāpat notika gan Latvijas, gan PSRS pilsoņu dažādu mājlopu ne tikai nozagšana, bet arī nekontrolēta robežu pārkāpšana. Latvijas puse gandrīz vienmēr atdeva lopus īpašniekam, savukārt padomju pusei tas sagādāja zināmas problēmas, līdz ar to daudzi Latvijas pilsoņi nemaz nesaņēma atpakaļ savus mājlopus, kas būtiski ietekmēja viņu materiālo stāvokli. Veidojās situācija, kad būtībā vienkārši iepirkties pierobežas veikalā bija bīstami un pat visai bieži rezultējās ar cilvēku nāvi ikdienas gaitās. Vairākumā gadījumu noslepkavotie bija PSRS pilsoņi.

GALVENĀS IZPAUSMES

Maiņu punkti bija gan vieta, kur notika aktīva ikdienas dzīve un noziegumi, gan strīdus objekts Latvijas–PSRS attiecībās. Maiņu punktu sistēma kā īpatnēja Latvijas ārējās tirdzniecības forma ar PSRS (līdz 1922. gadam Padomju Krieviju) radās 1920. gadā, kad Padomju Krievija nespēja savus

iedzīvotājus apgādāt ar ikdienai nepieciešamām precēm. Šādu apstākļu ietekmē tās iedzīvotāji mēģināja iepirkt vai apmainīt dažādas preces no Latvijas karavīriem un pierobežas iedzīvotājiem. Arnolds Aizsilnieks uzskata, ka maiņas punktu darbība Latvijai bija ekonomiski izdevīga, taču politiski tā radīja diezgan būtiskas problēmas (Aizsilnieks 1968, 202–203).

Tieši maiņu punktu esamība Latvijas teritorijā pierobežu Latvijai padarīja principā nekontrolējamu vai grūti kontrolējamu, proti, tās bija vietas, kur koncentrējās pierobežas noziedzība. Tāpēc jau neilgi pēc maiņas punktu atvēršanas no valdības puses parādījās ierosinājumi tos slēgt – 1921. gadā Latvijas Iekšlietu ministrija ziņoja, ka tādi maiņu punkti nav tās interesēs. 1923. gada janvārī, kad Latvijā darbojās ap 175 tādu punktu, Iekšlietu ministrija atzina, ka tai izdevās visu šo laiku kontrolēt kontrabandu un noziedzību pierobežā ar PSRS (LNA-LVVA, 2574–2–1009, 46. lp.). Taču jāņem vērā, ka šeit sadūrās valsts drošības un vietējo pierobežas tirgotāju intereses. Beigās valsts drošība guva pārsvaru. No otras puses, PSRS arī mudināja Latviju slēgt šos maiņas punktus, bet, kad reāli arī tika slēgti maiņas punkti Latvijā, padomju puse tāpat savā retorikā pret Latviju izveidoja jaunu problēmu – kontrabandu. Proti, PSRS pēc maiņas punktu slēgšanas sāka apsūdzēt Latviju kontrabandas tiešā veicināšanā, kas ir vērsta pret padomju pilsoņiem (LNA-LVVA, 2574–2–1009, 37. lp.). PSRS vēlējās, lai visas tirgošanas vietas pierobežā uzreiz tiktu slēgtas, taču Latvija to nevarēja atļauties (LNA-LVVA, 2574–2–1009, 15. lp.). 1925. gada 1. aprīlī visi veikali tika slēgti, izņemot Poļeščinas ciemā, jo tas bija pietiekami liels, līdz ar to veikals bija vitāla vajadzība (LNA-LVVA, 2574–2–1009, 33. lp.). Šajā laikā Latvijas iestāžu vidū parādījās ziņas, ka pēc preču maiņu punktu slēgšanas kontrabandā ar padomju pilsoņiem ir īpaši aktīvi iesaistīti arī Latvijas pierobežas iedzīvotāji un robežsargi (LNA-LVVA, 2574–2–1009, 24. lp.). Jāsecina, ka šī haotiskā atmosfēra nāca par labu PSRS, jo tādā veidā tai parādījās vēl viens rīks, kā ar dažāda veida apsūdzību palīdzību veikt spiedienu uz Latvijas varasiestādēm. Vēl jo vairāk, tieši PSRS bija pierobežas haosa veicinātāja.

1922.–1925. gadā uz robežas visbiežāk notika apšaudes un dažāda veida uzbrukumi pierobežas iedzīvotājiem un Latvijas robežsargiem. 1922. gadā 6. un 7. novembra naktī Latvija tika apšaudīta kopā ar aptuveni 160 šāvieniem (LNA-LVVA, 2564–2–157, 10. lp.). Uzbrukumu intensitātes un dažādu baumu iespaidā Latvijas robežsargiem izdodamo patruņu skaits tika dubultots (LNA-LVVA, 2574–2–157, 48. lp.). 1922. gada 8. jūlijā notika kārtējā Latvijas robežsargu patruļas apšaudišana. Šāvējus identificēt neizdevās, taču bija skaidrs, ka šāvieni tika raidīti no PSRS puses (LNA-LVVA, 2574–2–157, 81. lp.). Savukārt 1922. gada 4. decembrī PSRS Ārlietu komisariāts nosūtīja notu Latvijas Ārlietu ministrijai, kur Latvijas puse tika apsūdzēta bandu organizēšanā ar nolūku rīkot uzbrukumus

PSRS (LNA-LVVA, 2574–2–157, 85. lp.). Šāda tipa dokumenti, kur ir redzams veids, kā PSRS būvēja it kā pierādījumu bāzi savu apsūdzību patiesuma aizstāvēšanai, vienlaikus parāda arī tās attieksmi pret kaimiņvalstīm, konkrēti Latviju. Pirmkārt, PSRS puse minēja vairāku bandas locekļu uzvārdus, kas varbūt pat nav reāli eksistējoši cilvēki. Tādā veidā tika radīta ilūzija, ka tiek veikta izmeklēšana. Otrkārt, tika akcentēts Latvijas mērķis “terorizēt” PSRS. Treškārt, “Latvijas terorizētāju bandas” tika atspoguļotas kā īpaši labi organizētas, kas jūtas droši, veicot savas noziedzīgās darbības u. tml. (LNA-LVVA, 2574–2–157, 85. lp.). Latvijas puse, atzīstot savu pilsoņu pārkāpumus, bija neizpratnē, kāpēc PSRS sistēmātiski ignorē tos gadījumus, kas nespēj izdevīgi iekļauties tās apsūdzību retorikā pret Latviju (LNA-LVVA, 2574–2–157, 86. lp.).

Dzīvojot pierobežā, abu valstu pilsoņi dažādu iemeslu dēļ nokļuva pāri robežai svešā valstī. Tā 1923. gada 19. martā Latvijai nezināmu iemeslu dēļ jaunākais policijas kārtībnieks Kārlis Mežzīle pārbrauca pāri robežai, kur pēc tam viņu aizturēja padomju robežsargi (LNA-LVVA, 2574–2–431, 37. lp.). Gandrīz pēc gada tika ziņots, ka apmaināmi padomju pilsoņi Revenko un Maručenko³ bija nodoti PSRS, taču Mežzīle aizvien atradās ārpus Latvijas. Padomju puse kā iemeslu minēja, ka tā nebija saņēmusi atpakaļ savus pilsoņus, kas bija pretrunā ar Latvijas dokumentiem (LNA-LVVA, 2574–2–431, 35. lp.). Rezultātā Latvijas sūtniecība Maskavā pieprasīja atbrīvot Mežzīli (LNA-LVVA, 2574–2–431, 32. lp.). Bija pagājis vairāk nekā gads pēc Mežzīles pazušanas PSRS, taču viņš aizvien nebija atgriezies dzimtenē (LNA-LVVA, 2574–2–431, 18. lp.). Šādi gadījumi Latvijas iestādēm lika mainīt savu darbības stilu. Tā izrādījās, ka dokuments, kas apliecināja par Maručenko nodošanu padomju pusei, bija pilnīgi gramatiski aplami sastādīts, savukārt par Revenko nodošanu Latvijas pusei vispār nebija nekādu dokumentu. Tas viss liecina, ka Latvijas iestāžu darbs pierobežā arī bija haotisks un nesakārtots, ko savās manipulācijās izmantoja PSRS. Tāpat Latvijas iestāžu darbinieki ne bez pamata sāka bažīties, ka savstarpējā apmaiņšanās ar savu valstu pilsoņiem PSRS ir ārpolitisko spēļu sastāvdaļa (LNA-LVVA, 2574–2–431, 6.–7. lp.).

Ir vairāki piemēri, kas labi ilustrē, cik ļoti bīstami bija dzīvot PSRS pierobežā. Pazust aiz tās bija iespējams pat vienkāršas nejaušības dēļ. Tā Latvijas pilsonis Juliāns Ģipslis pēc aculiecinieku liecībām nejauši pārkāpis abu valstu robežu, piedāvājot padomju militārpersonai papirosus, tāpēc tika aizturēts un aizvests uz PSRS (LNA-LVVA, 2574–2–157, 58. lp.). Tālākām viņa gaitām, balstoties uz pieejamiem avotiem Latvijā, nav iespējams izsekot. Līdzīgu robežincidentu skaits bija pietiekami liels, lai tie kļūtu par ikdienas sastāvdaļu. Noziegumu kļūšana par ikdienu ietekmēja arī Latvijas iestāžu reakciju un taktiku attiecībās ar PSRS. 1924. gada oktobrī divi Sarkanās armijas karavīri nonāca Latvijā ar nolūku nozagt

malku. Viņi tika iztraucēti, taču paspēja aizbēgt atpakaļ uz PSRS, līdz ar to nebija iespējams viņus izsekot (LNA-LVVA, 2574–2–679, 2. lp.). Izskatot lietas materiālus, Latvijas sūtniecība Maskavā puda viedokli, ka tādus gadījumus nav vērts izmeklēt. Iespējams, var apgalvot, ka tā bija vēlme pēc iespējas mazināt saskarsmi ar PSRS pārstāvjiem (LNA-LVVA, 2574–2–679, 4. lp.).

LATVIJAS NOSTĀJA

Šāds stāvoklis pierobežas zonās noveda pie tā, ka iestādēm uz Latvijas–PSRS robežas tika dotas norādes, kas noteica pēc iespējas mazāku kontaktu ar jebkuru padomju pilsoni. Piemēram, 1924. gada decembrī padomju puse kārtējo reizi apsūdzēja Latvijas robežpoliciju sliktā attieksmē pret padomju dzelzceļa darbiniekiem Zilupes stacijā (LNA-LVVA, 2574–2–1265, 12. lp.). Janvārī Latvijas robežapsardzība rekomendēja Latvijas robežpolicijai vispār nekomunicēt bez īpaša iemesla ar padomju dzelzceļa darbiniekiem. Tāpat Latvijas sūtniecība Maskavā uzskatīja, ka, piemēram, sakarā ar maza mēroga laupījumiem un uzbrukšanām Latvijas pilsoņiem nav vērts vērsties Ārlietu komisariātā ar protestu, jo sūtniecība vēlējās pēc iespējas samazināt jebkādus tiešus kontaktus un saraksti ar padomju pārstāvjiem (LNA-LVVA, 2574–2–1265, 8. lp.). Tā ir ļoti laba ilustrācija noskaņojumam un attieksmei.

Jau kopš abu valstu diplomātisko attiecību nodibināšanas robežas stāvoklis sarežģīja Latvijas un PSRS attiecības. Latvija ļoti labi apzinājās, ka, lai arī maiņas punkti veicināja Latvijas ekonomiku, caur tiem no PSRS ieplūda arī daudzi “nevēlami elementi”, kas apdraudēja drošību Latvijā. Latvija vēlējās slēgt maiņas punktus un tā vietā noslēgt tirdzniecības līgumu un demobilizēt pierobežas zonu (LNA-LVVA, 2574–2–166, 3. lp.). Latvijas sūtnis Maskavā Ozols šajā laikā atzīmēja, ka Latvijas–PSRS tirdzniecība uzlabojās, un tā balstījās tieši uz šo preču maiņu – Latvijas pilsoņi ievada dažādas preces un jau PSRS apmainīja to pret zeltu, platīnu, dažādām dārglietām un reizēm arī mākslas priekšmetiem. Tādām darbībām nebija oficiāla pamatojuma, tāpēc viss balstījās precedentā. Ozols rakstīja, ka padomju darbinieki šo visu ļoti labi zināja un pat veicināja – viņi pirka zeltu un platīnu no ārzemniekiem, pretī saņemot ārzemju valūtu (Ozols 1938, 134). No vienas puses, šāda tirdzniecība bija veiksmīga. Taču Ozols uzskatīja, ka tāda brīvība, ko šķietami deva padomju vara, patiesībā bija rīks, ar kura palīdzību tā veica spiedienu uz citām valstīm. Proti, tad, kad PSRS bija vajadzīgs skandāls ar kādu valsti, tā vienkārši aizturēja par spekulāciju kārtējo ārzemnieku, kas devās uz PSRS apmainīt preces (Ozols 1938, 135).

Neskatoties uz aktīvu saraksti un problēmas risinājumu meklējumiem, Latvijai neizdevās sasniegt sakārtotību robežas jautājumā un attiecībā ar PSRS. To labi atspoguļo Votjevu dzirnavu regulāra apšaudīšana. 1924. gadā vairāku maija nakšu laikā tika apšaudītas dzirnavas. Šāvienu mērķi, intensitāte un raksturs liecināja, ka tās nebija nejaušas apšaudes (LNA-LVVA, 2574–2–882, 4. lp.). Atbildot uz Latvijas sūtniecības notu, Ārlietu komisariāts bez jebkādiem paskaidrojumiem vai vismaz mēģinājumiem izprast situāciju rakstīja, ka šādi incidenti nemaz nebija notikuši (LNA-LVVA, 2574–2–882, 3. lp.).

SECINĀJUMI

Balstoties tikai uz pierobežas situācijas analīzi, nav iespējams visaptveroši secināt par Latvijas–PSRS attiecībām kā tādām, jo nebūtu korekti konkrēto parādību izpausmes projicēt uz vispārīgām tendencēm. Respektīvi, šī raksta secinājumi var būt tikai par apskatāmo tēmu, lai izvairītos no pāragriem un nepilnīgiem slēdzieniem. PSRS veicināja un izmantoja nedrošo un visai nestabilo stāvokli uz robežas kā vēl vienu rīku, lai manipulētu ar Latvijas iestādēm un veiktu arī psiholoģisku spiedienu. Līdzīgi secinājumi bija arī Latvijas robežapsardzībā iesaistītajām militārpersonām, kas bija tiešā kontaktā ar PSRS pārstāvjiem. Tas izpaudās kā objektīvās realitātes noliegšana no padomju puses, līdz ar to veidojot situāciju, kur otrā puse (Latvija) arī sāka pamazām zaudēt ticību realitātei, tādējādi veicinot haosu savās atbildīgo iestāžu sarakstēs un faktiskajā situācijā uz vietas.

Viena no raksturojošām iezīmēm situācijai uz Latvijas–PSRS robežas ir robežincidentu ikdienišķums. Dažāda veida incidenti uz robežas kļūva par vietējo iedzīvotāju un valsts iestāžu darbinieku ikdienu, un ar laiku daudziem sīkiem pārkāpumiem netika pievērsta tik liela uzmanība kā iepriekš. Tas bija tikai viens no daudziem iemesliem, kāpēc Latvijas puse izvēlējās mazināt jebkādas kontaktus ar Padomju Savienību.

Tēma ir ne tikai gandrīz nepētīta, bet tās pētīšana un analīze paver vēl vairāk iespējas un virzienus, kuros attīstīt zinātnisko darbību. Daudzu uz PSRS aizvesto Latvijas pilsoņu liktenis tā arī palika nezināms Latvijas varasiestādēm. Iespējams, salīdzinot un izpētot notiesāto latviešu krimināllietas, varētu rekonstruēt daļas cilvēku gaitas. Tāpat šīs tēmas izpēte ļauj detalizētāk izprast vienu no Latvijas–PSRS attiecību aspektiem. Turpmākos saistītos pētījumos būtu jāpievērš arī uzmanība Latvijas izlūkdiensetu un krievu antikomunistiskajai darbībai.

SAĪSINĀJUMI

LNA-LVVA – Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs

PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

NEPUBLICĒTIE AVOTI

Ārlietu komisariāta nota Latvijas sūtniecībai Maskavā [krievu val.], 18.12.1924. LNA-LVVA, 2574–2–1265, 12. lp.

Ārlietu komisariāta ziņojums [krievu val.], 31.10.1924. LNA-LVVA, 2574–2–882, 3. lp.

Ārlietu ministra ziņojums [latv. val.], 03.02.1923. LNA-LVVA, 2574–2–166, 3. lp.

Finanšu ministrijas ziņojums Ārlietu ministrijas Austrumu nodaļai [latv. val.], 03.03.1925. LNA-LVVA, 2574–2–1009, 24. lp.

Iekšējās apsardzības pārvaldes ziņojums [latv. val.], 20.09.1924. LNA-LVVA, 2574–2–431, 18. lp.

Iekšlietu ministrijas Administratīvā departamenta Robežapsardzības pārvaldes ziņojums Ārlietu ministrijas Administratīvi-juridiskajam departamentam [latv. val.], 26.11.1922. LNA-LVVA, 2564–2–157, 10. lp.

Iekšlietu ministrijas Administratīvā departamenta Robežapsardzības nodaļas ziņojums Ārlietu ministrijas Austrumu nodaļai [latv. val.], 13.11.1925. LNA-LVVA, 2574–2–1009, 33. lp.

Jaunlatgales iecirkņa Policijas priekšnieka ziņojums [latv. val.], 24.10.1924. LNA-LVVA, 2574–2–679, 2. lp.

Latvijas ārkārtējā sūtņa atbildes ziņojums Tautas Ārlietu komisariāta kolēģijas loceklim [krievu val.]. LNA-LVVA, 2574–2–157, 86. lp.

Latvijas finanšu ministra ziņojums Ārlietu ministrijai [latv. val.], 14.09.1923. LNA-LVVA, 2574–2–1009, 37. lp.

Latvijas iekšlietu ministra un Administratīvā departamenta direktora ziņojums Ārlietu ministrijai [latv. val.], 21.01.1923. LNA-LVVA, 2574–2–1009, 46. lp.

Latvijas Komercbankas ziņojums finanšu ministram [latv. val.], 05.01.1925. LNA-LVVA, 2574–2–1009, 15. lp.

Latvijas sūtniecības Maskavā nota [latv. val.], 08.08.1924. LNA-LVVA, 2574–2–882, 4. lp.

Latvijas sūtniecības Maskavā ziņojums [latv. val.], 10.10.1924. LNA-LVVA, 2574–2–431, 6.–7. lp.

Latvijas sūtniecības Maskavā ziņojums [krievu val.], 23.02.1924. LNA-LVVA, 2574–2–431, 32. lp.

Latvijas sūtniecības Maskavā ziņojums [latv. val.], 30.04.1924. LNA-LVVA, 2574–2–679, 4. lp.

Ludzas apriņķa priekšnieka ziņojums [latv. val.], 15.07.1923. LNA-LVVA, 2574–2–157, 58. lp.

Ludzas apriņķa priekšnieka ziņojums Ārlietu ministrijas Administratīvam departamentam [latv. val.], 12.02.1923. LNA-LVVA, 2574–2–157, 48. lp.

Ludzas apriņķa priekšnieka ziņojums Iekšlietu ministrijas Administratīvam departamentam [latv. val.]. LNA-LVVA, 2574–2–157, 81. lp.

Ludzas apriņķa priekšnieka ziņojums Iekšlietu ministrijas Administratīvam departamentam [latv. val.], 20.03.1923. LNA-LVVA, 2574–2–431, 37. lp.

Padomju Savienības Ārlietu komisariāta nota [krievu val.], 04.12.1922. LNA-LVVA, 2574-2-157, 85. lp.

Robežapsardzības nodaļas ziņojums [latv. val.], 12.01.1925. LNA-LVVA, 2574-2-1265, 8. lp.

Robežas apsardzības pārvaldes ziņojums Ārlietu ministrijas Politiski-ekonomiskam departamentam [latv. val.], 30.01.1924. LNA-LVVA, 2574-2-431, 35. lp.

PUBLICĒTIE AVOTI

Jēkabsons, Ē., 2013. Latvijas diplomāta V. Šūmaņa liecība par stāvokli uz Latvijas un Padomju Krievijas robežas un Maskavā 1922. gada beigās. *Latvijas Arhīvi*, 1.

Jēkabsons, Ē., 2015. Latvijas konsulāta darbība Vitebskā 1930.–1931. gadā: Baltkrievijas latviešu aspekts. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1, 157–179.

Jēkabsons, Ē., 2015. Latvijas sūtniecības ziņojumi no Maskavas terora laikā 1937.–1938. gadā: PSRS latviešu aspekts. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 146–165.

Ozols, K., 1938. *Memuary poslannika*. Parizh: Dom knigi.

LITERATŪRA

Aizsilnieks, A., 1968. *Latvijas saimniecības vēsture. 1914–1945*. Stokholma: Daugava.

Andersons, E., 1984. *Latvijas vēsture, 1920–1940*. 2. sēj.: *Ārpolitika*. Stokholma: Daugava.

Daukšts, B., 2012. *Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām (1929–1940)*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

Hoffmann, E. P., 1987. Soviet Foreign Policy Aims and Accomplishments from Lenin to Brezhnev. *Proceedings of the Academy of Political Science*, Vol. 36, No. 4, Soviet Foreign Policy, 10–31.

Jēkabsons, Ē., 2012. *Uzbrukums Padomju Savienības diplomātiskajiem kurjeriem pie Ikšķiles 1926. gada 5. februārī*. Sērija: Latvijas vēstures mazā bibliotēka. Rīga: Zvaigzne ABC.

Lerhis, A., 2005. *Latvijas Republikas Ārlietu dienests, 1918–1941*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.

Nezhinskij, L. N., 2004. *V interesah naroda ili vopreki im? Sovetskaja mezhdunarodnaja politika v 1917–1933 godah*. Moskva: Nauka.

Stranga, A., 2013. Latvijas ārējā tirdzniecība un diplomātija. 20. gadsimta 30. gadi. Saimnieciskie un politiskie aspekti. *Latvijas Vēsture. Jaunie un jaunākie laiki*, 2, 25–37.

Stranga, A., 2020. *Latvijas un Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*. Rīga: Mansards.

Stranga, A., 2022. *Latvija: Neatkarības pēdējais cēliens. 1939. gada 23. augusts – 1940. gada 17. jūnijs*. Rīga: Mansards.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

¹ Ārlietu Tautas komisariāts lēmumus pieņēma stingrā Politiskā biroja Centrālās komitejas uzraudzībā.

² Skaits konstatēts, saskaitot fiksētos robežincidentus pētāmajā laika posmā. Sk. sīkāk: LNA-LVVA, 2574-2.

³ Vārdi avotos nav minēti.

SITUATION ON THE LATVIAN-SOVIET BORDER IN THE FIRST HALF OF THE 1920S

KRISTIĀNA BEĻSKA

Bc. hist., MA student at the Faculty of the History and Philosophy, University of Latvia

E-mail: visnakova.kristiana@gmail.com

ABSTRACT

The aim of this article is to analyse the situation on the Latvian-Soviet border from the end of 1922 to 1925, focusing mainly on the characteristics of border incidents and their impact on the Latvian-Soviet relations. The range of border incidents was extensive in terms of their seriousness – from minor thefts to shootings and deportations of people to the Soviet Union. It can be concluded that the Latvian authorities soon began to realize that the Soviet Union was using and spreading the chaos on the border for its own benefit, they were unable to find a sufficiently effective solution to this problem.

Keywords: Latvian-Soviet relations, border, state security, cross-border area.

Summary

The main activities in the border areas took place in the special goods exchange points, which were established in 1920–1921. It can be called a very peculiar manifestation of Latvia's foreign trade, which was economically beneficial, but politically caused difficulties. First of all, for this reason, as many employees of different state institutions noted, and which in fact coincided with reality, the Latvian-Soviet border was actually uncontrollable for the Latvian side. Secondly, such conditions facilitated smuggling and illegal border crossing. Moreover, for the Soviet Union such a situation on the border basically became another tool, whereby it could exert both political and psychological pressure on Latvian institutions. Likewise, shooting on the Latvian side, attacks on border guards, exchange points and local residents took place with marked regularity. All of these crimes, in fact, were investigated very poorly, or not at all. As a result, eventually the Ministry of Foreign Affairs of Latvia advised the relevant Latvian authorities not to engage in any contacts or correspondence with the representatives of the Soviet Union.

Weighing up the facts, this paper finds that crimes and other similar incidents on the Latvian-Soviet border in 1922–1925 became a part of the daily life of local residents. Over time, relatively minor violations and crimes did not receive as much attention as before.